Gjenutsetting av laksefisk

– FANG OG SLIPP!

NORGES JEGER- OG FISKERFORBUND 1871

NORSKE LAKSEELVER

Gjenutsetting av laksefisk

FOTO: HANS KRISTIAN KROGH-HANSSEN

Fiskeforvaltningen har lange tradisjoner for å rette fisket mot ønskede fiskearter, størrelsesgrupper av fisk, kjønn eller livsstadier. Dette gjøres bl.a. ved å pålegge fiskerne å gjenutsette fisk som er under minstemålet og fisk som er utgytt (vinterstøing).

I vassdrag hvor laksestammen er truet, men hvor sjøørretstammen er tallrik, pålegger fiskereglene gjenutsetting av villaks, mens sjøørret kan beholdes – eller omvendt. Fisk som har åpenbare kjennetegn på at de er rømt oppdrettsfisk er alltid uønsket i vassdrag, og skal avlives uansett. Hovedmålet med gjenutsetting er å unngå beskatning av spesielt sårbare eller verdifulle individer, for derigjennom å gjøre bestandene sterkere.

Mange sportsfiskere ønsker i tillegg å sette tilbake fisk selv om de har lov til å beholde den. Uansett er det viktig at den enkelte sportsfisker har best mulig kunnskap om riktig håndtering, slik at sannsynlighet for overlevelse er så stor som mulig. Dette heftet gir tips og råd om hvordan du skal gjenutsette fisk best mulig.

Forberedelser – anbefalt utstyr

Forbered deg dersom du skal fiske i vassdrag hvor det kan oppstå situasjoner hvor du må gjenutsette fisk!

For å gjøre gjenutsetting av fisk enklere anbefaler vi:

- Bruk **kroker uten mothaker**, eller klem inn mothakene med tang.
- Velg så **tykk fortomspiss/sene** som mulig for den aktuelle fiskesituasjonen, så fisken kan tas raskt inn til land.
- Ha **krokløsertang** tilgjengelig under fisket.
- Bruk **sirkelkrok** ved fiske med agn. Disse kroker normalt i munnviken og ikke i svelget.
- Bruk **håv med knuteløst, småmasket nett**. Håven må være stor nok til å romme fisken godt.

Når fisken kjøres:

- Få fisken inn mot land så raskt som mulig og før den blir livløs.
- Finn raskest mulig ut hva slags type fisk du har på kroken og om den skal gjenutsettes.

Skal fisken settes tilbake eller ikke?

Om fisken er under minstemålet, er vinterstøing, eller av andre årsaker tilhører en kategori som etter fiskereglene ikke er lov å ta opp, skal den settes tilbake skånsomt.

Dersom fiskeren ønsker å gjenutsette fisken selv om fiskereglene tillater at den beholdes, skal fiskens tilstand vurderes først. Fisk som blør fra gjellene og fisk som ikke får tilbake livskraften skal uansett ikke settes tilbake. Fisk som ikke skal gjenutsettes skal slås bevisstløs ved slag mot hodet og avlives ved bløgging.

Overlever fisken?
Laks og ørret er robuste og sannsynligheten for at fisken både overlever og gjenopptar naturlig adferd etter gjenutsetting er høy, forutsatt at den har vært riktig behandlet.

Norsk institutt for naturforskning har undersøkt overlevelse, atferd og gjenfangst for 650 gjenutsatte laks i syv norske elver (Gaula, Orkla, Verdalselva, Otra, Lakselva i Porsanger, Ranaelva og Osen Vestre Hyen). I snitt overlevde 93 % gjenutsetting. De som døde hadde enten skader eller ble kjørt/håndtert uforholdsmessig lenge.

Når fisken skal gjenutsettes

- Ta fisken inn på et sted **hvor den ikke skader seg** mot steiner, kvist og lignende.
- **Ikke bruk klepp** eller tailer.
- Ikke løft fisken unødig ut av vannet – **fisken skal helst være i vannet** hele tiden.
- Kontroller fisken uten å løfte den ut av vannet, for eksempel med en hånd rundt halen og en hånd **forsiktig under buken**.
- Løsne kroken forsiktig med **krokløsertang**.
- Ikke stryk og klapp fisken - det er ikke et kjæledyr! Håndter fisk som nettopp er kommet opp fra sjøen ekstra forsiktig. Tidlig i sesongen er fisken ekstra utsatt for store skjelltap, med soppinfeksjon som følge.
- Unngå å veie fisken. **Anslå størrelsen** av fisken med øyemål, eller mål lengden av fisken. Du kan f. eks. sette målemerker på fiskestanga. Du kan senere lese ut av lengde-vekt tabellen ca. hvor tung fisken var.
- Snu fisken på **rett kjøl** i vannet når kroken er fjernet.
- Hold fisken med **snuten mot strømmen**, gjerne med en hånd forsiktig rundt halen og en under buken.
- **Hold fisken stille** mens den kommer til hektene, ikke før den fram og tilbake i vannet. Ikke slipp fisken før gjellelokkene pumper godt og fisken selv holder balansen. Vær ekstra forsiktig ved vanntemperaturer over 18 °C.
- Husk at også gjenutsatt fisk skal rapporteres.

FOTO: HANS KRISTIAN KROGH-HANSSEN

Utstyret

En trenger stort sett ikke noe spesialutstyr for å bedrive gjen-utsetting. For å skade fisken minimalt bør en som minimum ha med en **krokløsertang**, og gå til anskaffelse av en **finmasket knuteløs** håv som rommer fisken godt.

For enkelt å estimere fiskens vekt kan du bruke Norske Lakseelvers målebånd med vektskala.

Sirkelkrok og wobbler

Sirkelkroker har vist seg å være et godt krokvalg dersom en skal gjenutsette fisk som er fanget på organisk agn, som for eksempel mark. Det finnes også **sirkel-kroker** for fluer.

Krokens utforming gjør at den vil kroke langt ute i kjeften på fisken, og derfor er lettere å løsne for deg som fisker. Hvis du i tillegg har **klemt ned mothaken** er det enda enklere å løsne kroken!

Wobblere med mange treblekroker gir fort unødig store skader. Erfaringer tilsier imidlertid at wobblere fisker like godt med bare **en treblekrok** på. Husk også at det kan være begrensninger i de lokale fiskereglene om både antall kroker og størrelse.

Hvordan se forskjell på villaks, ørret og oppdrettslaks

Villaksen har konkav spord, smal halerot, rette strålebein i finnene, og få prikker under sidelinjen. Oppdrettslaksen har også smal halerot, oftest rett spord og vanligvis mange prikker under sidelinjen. Strålebeina i finnene er ofte sammenvokst, og finnene er gjerne rufsete. Sjøørreten har rett spord, bred halerot, mange prikker under sidelinjen. Finnene er rette og hele.

Det kan være vanskelig å skille hanner og hunner av helt nygått laks, men hannene har i motsetning til hunnene normalt en liten krok i underkjeven. I ferskvann får hannlaksen ganske raskt en «krok» på underkjeven.

Jo nærmere en kommer høsten og gyting, desto kraftigere blir kroken. Hunnlaks får også en liten krok, men aldri så kraftig som hos hannlaks. Fiskehuden blir tykkere og skjellene sitter godt fast. Fargene blir mørkere hos begge kjønn. Hannene kan bli mer rødbrune, mens hunnene blir gråbrune. I mange vassdrag er fisken fredet og skal gjenutsettes når den har fått disse gytefargene.

Vinterstøinger er fisk av svært dårlig matkvalitet og bør gjenutsettes også når en fisker i sjøen. Dette er viktig i og med at både laks og sjøørret kan være flergangsgytere.
NB: Vinterstøinger kan ha fått tilbake den sølvblanke drakten.

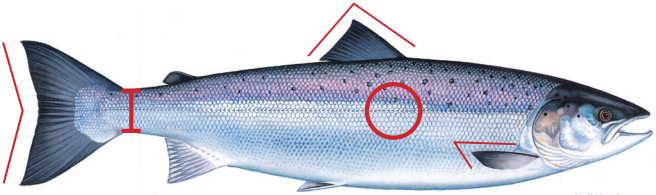

Villaks

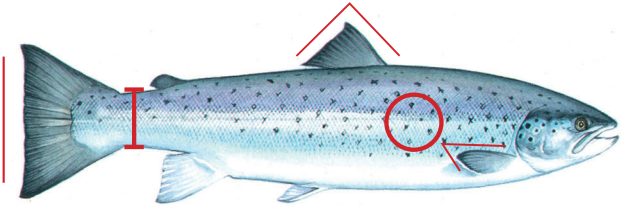

Sjøørret

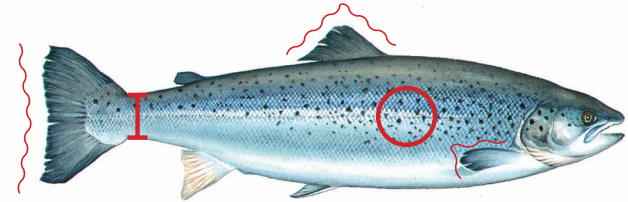

Oppdrettslaks

Vinterstøing

Lengde og vekttabell for sjøørret

Bruk fiskens lengde til å anslå vekten. Mål lengden fra snutespiss til halespiss. Sjøørret har gjennomgående noe kraftigere kroppsform enn villaks og vil følgelig normalt veie noe mer på samme lengde. Tabellen er skjønnsmessig utformet.

Formelen for å regne ut vekt er basert på k-faktor og er **vekt = k-faktor x (lengde^3/100)**. Normal k-faktor for sjøørret varierer en del både mellom vassdrag, men også etter hvert som ørreten vokser seg lengre. En stor sjøørret har normalt en noe høyere k-faktor enn liten fisk. Best er det om en har en brukbar formening om ca k-faktor, for så å regne ut vekten selv. Tabellen gir uansett en grei antydning mht den reelle vekten.

Slank type
I tabellen er det gått ut fra en ørret med en k-faktor på 0.9. Denne er tydelig slank sammenlignet med det en bør vurdere å ta med seg hjem. I elvene er den svært sjelden så slank, mens det i sjøen om våren er nokså vanlig å få slike på kroken. Disse har gjerne gytt høsten i forveien (støinger) og er heller ikke god matfisk, så de bør settes ut igjen.

Middels type
I tabellen er disse gitt en k-faktor på 1,05, men i mange vassdrag, og særlig for litt større individer vil normal k-faktor gjerne være noe høyere enn dette.

Lengde	Slank type	Middels type	Kraftig type
40 cm	0,58 kg	0,67 kg	0,77 kg
45 cm	0,82 kg	0,96 kg	1,09 kg
50 cm	1,13 kg	1,31 kg	1,50 kg
55 cm	1,5 kg	1,7 kg	2,0 kg
60 cm	1,9 kg	2,3 kg	2,6 kg
65 cm	2,5 kg	2,9 kg	3,3 kg
70 cm	3,1 kg	3,6 kg	4,1 kg
75 cm	3,8 kg	4,4 kg	5,1 kg
80 cm	4,6 kg	5,4 kg	6,1 kg
85 cm	5,5 kg	6,4 kg	7,4 kg
90 cm	6,6 kg	7,7 kg	8,7 kg

Kraftig type

I tabellen er disse gitt en k-faktor på 1,2. Dette er sjøørret med ganske høy rygg og dyp buk. Særlig vanlig blant fisk på 55-60 cm eller mer, men også mindre sjøørreter kan være så kraftige om de er virkelig velfødde.

Lengde og vekttabell for laks

Bruk fiskens lengde til å anslå vekten. Vekttabellen gjelder for norsk atlantisk villaks og er utarbeidet av Norsk Institutt for Naturforskning (NINA). Lengden måles fra laksens snute til halespiss (totallengde). Tabellen skiller mellom tre typer kroppsfasong hos laks; kort, middels og slank. Ofte er laksen i hvert enkelt vassdrag nokså ensartede i formen, men noe variasjon kan det være. Dersom laksen er ekstra kraftig eller ekstra slank, kan man gå opp eller ned en klasse.

Kraftig type
Dette er en bred laksetype som er tung for sin lengde. I tabellen er den gitt en k-faktor på mellom 1.02 og 1.06, men kan særlig for store individer og tidlig i sesongen være noe høyere.

Middels type
Dette er vår vanligste laksetype. Den har typisk en k-faktor på 1

Slank type
Dette er en tynn laksetype som er lett for sin lengde. K-faktoren er gjerne rundt 0,9. Du finner den i elver som gjerne er strie og/eller har vanskelige vandringshindre

Lengde	Slank type	Middels type	Kraftig type
47 cm	0,9 kg	1,0 kg	1,1 kg
55 cm	1,5 kg	1,6 kg	1,7 kg
60 cm	1,9 kg	2,1 kg	2,2 kg
65 cm	2,4 kg	2,6 kg	2,8 kg
70 cm	3,0 kg	3,3 kg	3,5 kg
75 cm	3,7 kg	4,1 kg	4,3 kg
80 cm	4,5 kg	5,0 kg	5,3 kg
85 cm	5,4 kg	6,0 kg	6,3 kg
90 cm	6,5 kg	7,1 kg	7,5 kg
95 cm	7,6 kg	8,4 kg	8,8 kg
100 cm	8,9 kg	9,8 kg	10,3 kg
105 cm	10,3 kg	11,4 kg	12,0 kg
110 cm	11,8 kg	13,2 kg	13,8 kg
115 cm	13,5 kg	15,1 kg	15,7 kg
120 cm	15,3 kg	17,2 kg	17,9 kg
125 cm	17,3 kg	19,4 kg	20,2 kg
130 cm	19,5 kg	21,9 kg	22,8 kg

Tips: I NJFF-appen finner du en funksjon for å beregne vekt for både laks og ørret, og k-faktor om du har lengde og vekt. (søk «NJFF» i din app-butikk)

FORSIDEFOTO: HANS KRISTIAN KROGH-HANSSEN | MILLIMETER PRESS AS | UTGITT 1.2020

NORSKE LAKSEELVER

Utgitt av Norske Lakseelver og Norges Jeger- og Fiskerforbund.
Med støtte fra Miljødirektoratet.

post@lakseelver.no | **njff@njff.no**